

Список використаних джерел

1. Державний архів Тернопільської області.–Ф.Р–1833. – Оп.6. – Спр.35.
2. Там само. – Ф.Р–21. – Оп.3. – Спр.1.
3. Ковалюк В.Р. Культурологічні та духовні аспекти “радянзації” Західної України (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) / Український історичний журнал. – 1993. – №2, 3. – 144 с.
4. Учбово–наочне приладдя для неповно середніх і середніх шкіл. Каталог на 1941р. – К., 1941. – 64 с.

References

1. Derzhavnyi arhiv Ternopil's'koi' oblasti. – F.R–1833. – Op.6. – Spr.35.
2. Tam samo. – F.R–21. – Op.3. – Spr.1.
3. Kovaljuk V. R. Kul'turologichni ta duhovni aspekty “radjanizacii” Zahidnoi' Ukrai'ny (veresen' 1939 r. – cherven' 1941 r.) / Ukraïns'kyj istorychnyj zhurnal. – 1993. – №2, 3. – 144 s.
4. Uchbovo–naochnye prykladnja dlja nepovno sereдниh i sereдниh shkil. Katalog na 1941 r. – K., 1941. – 64 s.

Kravchuk L. V., candidate of historical sciences, senior lecturer in Department of philosophy and social sciences, Ternopil State Medical University by I. Ya. Horbachevsky(Ukraine, Ternopil), kravchuklv@tdmu.edu.ua

Financial institutions providing education in the Ternopil region in 1939–1941 Sovietization district

In the article the process of implantation of the Soviet svitohlyadiv schools Ternopil, new socialist values and ignoring national – cultural heritage of the indigenous population. Thesis there is determined by subjecting newly field of education common to Soviet standards, which are operated in the USSR. Analyzed command – administrative and supply lines of the teaching – teaching materials school Ternopil.

Keywords: education, sovietization, school, textbooks, the history KPSS, the constitution of the USSR.

Кравчук Л. В., кандидат исторических наук, ст. преподаватель кафедры философии и общественных дисциплин, Тернопольский государственный медицинский университет им. И. Я. Горбачевского (Украина, Тернополь), kravchuklv@tdmu.edu.ua

Матеріальне забезпечення навчальних закладів Тернопільщини в ході советизації краю в 1939–1941 г.

Раскрыто процесс насаждения советского мировоззрения в школах Тернопольщины, новых социалистических ценностей и игнорирование национально–культурного достояния коренного населения. Выделены пути подчинения системы образования новосозданной области общим советским стандартам, которые уже действовали в УССР. Проанализированы командно–административные пути снабжения и обеспечения учебно–методическими материалами школы Тернопольщины.

Ключевые слова: образование, советизация, школа, учебники, история КПСС, конституция СССР.

* * *

УДК 35.48(477)“1944”

Голик М. М.

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних наук, Академія сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного (Україна, Львів), lendmark2014@mail.ru

ВИХОВАННЯ ТА МОРАЛЬНО–ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ В УМОВАХ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЛЬВІВСЬКО–САНДОМИРСЬКОЇ ОПЕРАЦІЇ 1944 Р.

Представлено історичний аналіз значення виховання та морально–психологічного впливу на воїнів Червоної Армії у Львівсько–Сандомирській операції 1944 р.

Ключові слова: збройні сили, застосування видів збройних сил і родів військ.

Військовий досвід свідчить про те, що успіх у сучасній війні, як і раніше, залежить від ходу і результатів бойової підготовки, боєздатності військ

(сил), рівня підготовки командирів, бойової майстерності особового складу, від наявності та можливостей бойової техніки і зброї, від морально–психологічного стану військовослужбовців. Недооцінка будь–якого з цих факторів може призвести до поразки Збройних Сил у ході воєнних дій. Це вимагає здійснення разом з бойовим, технічним, тилловим і медичним забезпеченням такого виду забезпечення підготовки та застосування військ, як морально–психологічне. Воно є суттєвим фактором підтримання боєздатності військ (сил), обов'язковою умовою успішного виконання бойових завдань у складі миротворчих контингентів ООН, у боротьбі з тероризмом та сепаратизмом, у локальних війнах чи у військових конфліктах сучасності.

Львівсько–Сандомирська битва – це перемога над сильним і вмілим противником. Львівсько–Сандомирська операція характерна великим розмахом, різноманітністю бойових дій, широким застосуванням видів збройних сил і родів військ, високим наступальним духом, прагненням до постійного нарощування ударів по німецько–фашистським силам, переслідуванням противника, який відступав, його оточенням і знищенням.

Важливу роль у досягненні вищевказаних задач відіграли зусилля командирів та політorganів щодо виховання особового складу та формування у нього здорового морально–психологічного стану.

Здійснене науковцями науково–історичне дослідження операцій 1–го Українського фронту не можна вважати всебічним, оскільки на таку постановку проблеми не достатньо звернено увагу. Саме тому метою даної статті є історичний аналіз значення виховання та морально–психологічного забезпечення воїнів Червоної Армії у Львівсько–Сандомирській операції.

У період підготовки операції Військова рада 1–го Українського фронту, готуючи війська до запеклого протистояння, провела велику роботу у військах. Вона рекомендувала ширше популяризувати подвиги героїв, оприлюднювати кожен факт нагородження тих, хто відзначився.

Командирам було надано право нагороджувати воїнів безпосередньо в ході бою, або ж одразу після нього.

Командири, партійні та розвідувальні органи готували особовий склад до бойових дій на території Західної України та Польщі, де не все населення прихильно ставилось до СРСР. У зв'язку з цим у вихованні воїнів особливу увагу зверталось на пильність та повагу до місцевого населення [1].

Члени Військової ради 1–го Українського фронту К. В. Крайнюков, Н. Т. Кальченко, начальник політуправління С. С. Шатілов постійно знаходились у військах, виступали на мітингах, де зачитували звернення Військової ради, роз'яснювали воїнам мету та завдання майбутнього наступу.

На прикладах набутого досвіду особового складу фронту у попередніх боях командири, політпрацівники, пропагандисти, фронтова преса повчали солдат ратному умінню, виховували у них мужність, стійкість і витривалість.

Загальна воєнно–політична обстановка, колосальні зусилля по організації наступу фронту створили у особового складу військ бойовий запал та впевненість у виконанні завдань Львівсько–Сандомирської операції.

Перед боями особовому складу роз'яснювались завдання складного маршу, маневру, підкреслювалося значення скритності та маскуванню бойової техніки, постійної готовності, зверталось увагу на організацію руху в нічних умовах, підтримання суворої дисципліни. Необхідно особливо зупинитись на окремих найбільш результативних формах виховного та морально–психологічного впливу. Багато істориків та просто очевидців періоду Великої Вітчизняної війни називають виключно ефективним обхід старшими воєначальниками і політпрацівниками військ перед боєм. Їх поява на вирішальній ділянці підбадьорювала людей, вселяючи в них упевненість у перемогу. У книзі генерала К. В. Крайнюкова “Зброя особливого роду” дається дуже висока оцінка мітингам військовослужбовців перед боєм, як однієї із найбільш важливих і діючих форм політичного, ідеологічного виховання і психологічної підготовки до наступних тяжких випробувань.

Значний вплив на психологію воїнів здійснювала робота по вихованню вірності Бойовому Прапору. Для цього в бойових порядках наших військ досвідчені офіцери та знані бійці організували проведення бесід за темою: “Гвардійський прапор”, “Прапор – символ героїства і честі полку”, “Зберігати Бойовий Прапор як зіницю ока” тощо. В авіаційних частинах у дні активної бойової роботи вільоти на виконання завдання проводились при розгорнутому Прапорі полку. Кожен екіпаж, який проводжали у бойовий політ, у такій обстановці ніби набував другі крила і прагнув якомога краще виконати завдання. Найчастіше мітинги особового складу проводили біля розгорнутого Прапора полку [4, с. 95].

У завершальний період підготовки до наступу велику роль відіграло читання в траншеях звернень Військових рад до бійців і командирів Червоної Армії. З метою мобілізації командирів, та всього особового складу на вирішення назрілих важливих завдань, Військові ради (корпусні, армійські та фронтові) в окремих випадках звертались до них з листами [5, с. 325].

Перед початком наступальних операцій Військові ради і політуправління фронтів проводили наради письменників, які працювали у газетах. Так, на 1–му Українському фронті (командуючий Маршал Радянського Союзу І. С. Конєв, 1–й член Військової ради генерал–лейтенант К. В. Крайнюков, начальник політуправління генерал–майор С. С. Шатилов), на початку Львівсько–Сандомирської наступальної операції, яка почалась у липні 1944 р., була проведена подібна нарада воєнних кореспондентів і письменників, які писали про війну. Учасники наради заслухали доповідь воєнного кореспондента, Героя Радянського Союзу Сергія Борзенка, виступи письменників Любомира Дмитерка, Андрія Малишка, Миколи Грибанова. Зміст їх виступів зводився до одного, слово письменника повинно мати могутню морально–психологічну силу і вести солдата у бій. Одночасно відбувалась нарада воєнкорів і читачів газети 1–го

Українського фронту “За честь Батьківщини”. З воєнкорами і читачами ґрунтовно вів бесіду Борис Горбатов. Письменник на конкретних прикладах розповів учасникам наради, які проблеми і факти повинні знаходити найбільш гостре відображення у пресі [2, с. 41].

У ході наступальних операцій заходи морально–психологічного забезпечення, виховні та пропагандистські заходи не зупинялась ні на хвилину. Дуже багато цікавих форм впливу на свідомість, психіку та поведінку воїнів народжувалось у боях. Про це свідчать щоденники і спогади фронтовиків. Зокрема, у щоденнику агітатора полку капітана П. Рожка було декілька записів, які відносились до Львівсько–Сандомирської операції 1944 р. “...14 липня оголошений наказ про наступ. Я і група автоматників взяли полкові прапори (їх у нас три – один з орденом Червоного Прапора, другий – від ЦВК СРСР, а третій – від ЦВК Узбецької РСР), розгорнули їх і пішли по траншеям. Бійці і офіцери групами по 8–10 чоловік збиралися біля прапора. Проводились короткі закличні бесіди, проголошувались лозунги. По сигналу під прапором воїни пішли в атаку. 15 липня. Частина вийшла на новий рубіж. Ідуть бої за перші населені пункти. Агітатори підрозділів пишуть листівки–блєскавки про товаришів, які відзначились в бою, і передають їх по ланцюгу. Агітатори товариші Скурський, Стадник, Довгань не тільки показують особистий приклад в бою, але й використовують будь–яку можливість, щоб провести бесіду з однополчанами, надихнути їх, провести коротке бойове інформування. Вони допомагають командирам своєчасно оформити матеріали для представлення до нагородження” [3, с. 201–202].

Також необхідно відзначити роботу командирів і політруків по зміцненню духовних, культурних та шефських зв'язків частин і з'єднань Червоної армії з народом. З цією метою широко використовувались листи трудящих на адресу Військових рад, штабів, солдатів, офіцерів підрозділів і частин. Ці листи друкувались у газетах і листівках, зачитувались на мітингах і зборах особового складу, за їх змістом проводили бесіди у взводах і відділеннях.

У морально–психологічному вихованні воїнів широко використовувались різноманітні засоби художньої самодіяльності та професійного мистецтва. Діячі культури і мистецтва крокували поряд з бійцями підіймаючи бойовий дух та надихаючи на перемогу. За роки війни політоргани навчилися мистецтву підбору пісенного репертуару, який би відповідав моменту і специфіці операції, бою. Пісня крокувала разом із солдатами по тяжким фронтовим шляхам, збуджуючи в людях почуття гордості за Батьківщину, гарячу любов до неї і жагучу ненависть до ворога.

Сильний психологічний вплив на воїнів мали кінострічки про війну. У жовтні 1943 р. на екрани країни вийшов документальний фільм О. Довженка “Битва за нашу Радянську Україну”. У кінокартині було надзвичайно багато епізодів, які розповідали про бойові справи Центрального, Воронезького, Степового, Південно–Західного і Південного фронтів. Цей фільм широко використовувався командуванням у

пропагандистських цілях та з метою виховання у воїнів необхідних морально–психологічних якостей.

Військова преса являла собою значну силу. Газета висвітлювала бойові справи і фронтовий досвід військ, була одним із головних засобів морально–психологічного забезпечення та політико–виховної роботи у військах, надавала діючої допомоги керівництву у підготовці військ до наступних операцій, у мобілізації воїнів на розгром ворога. Не тільки політоргани, але й багато хто з командуючих військами цікавились як висвітлюється в газетах бойовий досвід, підказували редакціям, які питання бойової підготовки треба ставити на перший план. У кінцевому рахунку конкретна і цілеспрямована виховна робота, проведена Військовими радами, політорганами, командирами з особовим складом військ фронту дала свої результати. У третій декаді жовтня 1944 року уся територія України повністю була звільнена від німецько–фашистських загарбників.

Отже, виховна робота з особовим складом, як важлива складова морально–психологічного забезпечення військ, відіграла надзвичайно велику роль у досягненні Перемоги у роки Другої світової війни. Вона сприяла безперервному зростанню бойової міцності частин, з'єднань та об'єднань, зміцненню морального духу військ, вихованню ненависті до ворога.

За роки війни склалася струнка система політико–виховної роботи керівництва армії та флоту з підлеглим особовим складом військ (сил), що в кінцевому рахунку дозволило отримати довгоочікувану Перемогу над німецько–фашистськими загарбниками.

Під час Львівсько–Сандомирської операції отримали подальший розвиток основоположні принципи морально–психологічного забезпечення особового складу Збройних сил. Ці принципи – тісний зв'язок із життям, конкретність і цілеспрямованість, активність, єдність організаційної та агітаційно–пропагандистської діяльності.

Досвід виховної роботи і психологічного гарту воїнів у роки Другої світової війни не втратив свого значення і в наші дні, незважаючи на те, що сьогодні відбулися суттєві зміни як в організації й озброєнні Збройних Сил, так і в ідеологічних орієнтирах та ціннісних орієнтаціях військовослужбовців. Вирішальною силою на війні залишається людина.

З урахуванням минулого досвіду, багато чого з “історичного арсеналу” може бути взято на озброєння сучасними організаторами виховної роботи та морально–психологічного забезпечення особового складу Збройних Сил України в сучасних умовах ведення нашою державою неоголошеної війни.

Список використаних джерел

1. Бойко О. В., Голик М. М., Кожевніков В. М. Військове навчання і виховання / Бойко О. В., Голик М. М., Кожевніков В. М. Навчально–методичний посібник. – Львів: ЛІСВ, 2007. – 153 с.
2. Великая Отечественная война 1941–1945: энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, 1985. – 832 с.
3. Горелов В. І., Крутиков С. О. Психологічний гарт, морально–бойове і політичне виховання воїнів Радянських Збройних Сил у період Великої Вітчизняної війни на території України: історичний аналіз (1941–1944 рр.) / Горелов В. І., Крутиков С. О. – К.: НДЦГП ЗСУ, 2005. – 79 с.
4. Крайнюков К. В. Оружие особого рода / Крайнюков К. В. –

М.: Воениздат 1964. – 590 с.

5. Маликов В. Г. Партино–политическая работа в Военно–Воздушных Силах на фронтах Великой Отечественной войны (1941–1945 гг.) / Маликов В. Г. – М.: ВПА им. Ленина, 1984. – 180 с.

6. Партино–политическая работа в Советских Вооруженных Силах в годы Великой Отечественной войны. – М.: Воениздат, 1963. – 528 с.

7. Ягупов В. В. Педагогіка / Ягупов В. В. Навч. посіб. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

References

1. Bojko O. V., Golyk M. M., Kozhevnikov V. M. *Vijs'kove navchannya i vyhovannya* / Bojko O. V., Golyk M. M., Kozhevnikov V. M. *Navchal'no–metodychnyj posibnyk*. – L'viv: LISV, 2007. – 153 s.

2. Velikaja Otechestvennaja vojna 1941–1945: jenciklopedija. – M.: Sovetskaja jenciklopedija, 1985. – 832 s.

3. Gorelov V. I., Krutikov S. O. *Psychologichnyj gart, moral'no–bojove i polityчне vyhovannya voi'niv Radjans'kyh Zbrojnyh Syl u period Velykoj' Vitchyznanoi' vijny na terytorii' Ukraїny: istorychnyj analiz (1941–1944 rr.)* / Gorelov V. I., Krutikov S. O. – K.: NDCGP ZSU, 2005. – 79 s.

4. Krajnjukov K. V. *Oruzhie osobogo roda* / Krajnjukov K. V. – M.: Voениzdat 1964. – 590 s.

5. Malikov V. G. *Partijno–politicheskaja rabota v Voенно–Vozdushnyh Silah na frontah Velykoj Otechestvennoj vojny (1941–1945 gg.)* / Malikov V. G. – M.: VPA im. Lenina, 1984. – 180 s.

6. *Partijno–politicheskaja rabota v Sovetskih Vooruzhennyh Silah v gody Velykoj Otechestvennoj vojny*. – M.: Voениzdat, 1963. – 528 s.

7. Jagupov V. V. *Pedagogika* / Jagupov V. V. *Navch. posib.* – K.: Lybid', 2002. – 560 s.

Golik M. M., Ph.D., Associate Professor, Department of Humanities, the Army Academy named after Hetman Sahaidachnogo (Ukraine, Lvov), lendmark2014@mail.ru

Education and moral and psychological support personnel of the Red Army under preparation and conduct of the L'vivsko–Sandomirskiy operations in 1944

This research work presents the historical analysis of the importance of educational work in L'vivsko–Sandomirskiy of operation 1944.

Keywords: military powers, applications of types of military powers and births of troops.

Голик Н. М., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры гуманитарных наук, Академия сухопутных войск им. гетмана П. Сагайдачного (Украина, Львов), lendmark2014@mail.ru

Воспитание и морально–психологическое обеспечение личного состава Красной Армии в условиях подготовки и проведения Львовско–Сандомирской операции 1944 г.

Представлено исторический анализ значения воспитания и морально–психологического влияния на воинов Красной Армии в Львовско–Сандомирской операции 1944 г.

Ключевые слова: вооруженные силы, применение видов вооруженных сил и родов войск.

* * *

УДК 003.26

Чепур Б.

студент, Київський національний університет ім. Т. Шевченка (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

“ЕНІГМА”: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ, ЗАСТОСУВАННЯ І ДЕШИФРУВАННЯ. НАЙПОТАЄМНІША СПЕЦОПЕРАЦІЯ “УЛЬТРА”

Розглянуто історичні аспекти виникнення і застосування німецької шифрувальної машини “Енігма”, а також аспекти її розшифрування, зокрема шляхом спецоперації “Ультра”.

Ключові слова: “Енігма”, “Ультра”, дешифрування, радіоелектронне шпигуство.